

Bir Eğitimci olarak Hz. Muhammed

Bugün buraya, insanlığa kılavuzluk göreviyle gönderilmiş, gelmesiyle etrafına nur saçmış ve bütün insanlığa önderlik etmiş, Alemlerin Efendisini anmaya biraraya geldik. Onu anmaya, onu anarken biraz daha anlayarak kendisine bir adım yanaşmaya geldik. Ahlak ve ahlaksızlık kavramlarının birbirine girdiği, bilen ve bilmeyenin ayırt edilmediği, iç değerlerin dış değerler adına satın alındığı bu devirde, biz ona her zamandan da susamış, Alem ona her zamandan muhtaç....!

Peygamberler silsilesinin son halkası, tüm resul ve nebiler gibi ilahi mesajı tebliğ etmek, müjdelemek ve gelecek tehlikelerden korumak için korkutmak görevine sahipti. Hz. Muhammed'i ise diğer peygamberlerden ayıran yanı, onun mesajı bütün insanlığı ve geleceği kapsamasıdır. Irk, cins ve coğrafya farklılıklarına dayalı adaletsizlikleri ortadan kaldırmış, tek nizam ve akidede, kardeşlik prensibini ortaya koymuş ve uygulamıştır. O vahiy gelmiş beşer, sevgilerin en büyüğüne layık, doğru ve güvenilir, ümmetine düşkün, tüm peygamberlerle bütünleşmiş, Allah'ın eğittiği zad, eğitim ve öğretim nimetine sahip ümmi muallim.

Bugün onun bu yanını, Allah'ın izniyle, sizlerle paylaşma arzusunda'yız. Eğitim başlıbaşına bir çok ders, seminer ve konferanslara konu olabilecek bir mevzu, üstüne bir de Peygamberimizi bir eğitimci olarak anlatmak bu mevzuyu bir derece daha büyütür. İnşallah onun eğitim sistemini bu kısa zamanda ana hatları ile tarif etmeye çalışacağız.

Lakin bu yüce eğitimci ne zaman, nasıl yetişti ve kimin tarafından yetiştirildi? Hepimizin malumu peygamberlik kendisine 40 yaşında gelmiştir. Buraya kadar şahsi eğitimi nasıl gerçekleşmiştir? O bir ümmi iken nasıl ilimin en büyükleri ile müşerref olmuştur? Bu konuda onun o yaşa kadar aldığı eğitimi hakkında teferruatlı bilgilerimiz olmadığı halde, bizzat Kur'an, siyer eserlerinden ve hadislerinden bu konuda nasıl yetişmiş olduğuna ve şahsiyeti hakkında bir çok ipucu vardır. Bunlara zamanın kısıtlılığı nedeniyle şimdi ayrıntılı girmeden, sizleri bu konuda düşünmeye davet edebilirsek, onun şahsiyetindeki yatan sırrı çözmeye yaklaşabiliriz.

Hz. Muhammed peygamberlik gelmeden önce toplumda saygın bir yere sahipti. O yalan söze itibar etmez ve emanete son derece sahip idi. Adaletine duyulan güven ile Hacer-ül Esved taşının yerleştirilmesinde kendisine başvurulup, oda buna bulduğu dahi çözümü ile herkesi memnun etmiştir. O peygamber olmadan önce şahsiyet sergilemiş, ve toplum tarafından rağbet görmüştür. Burada dikkatimizi çeken, mukaddes kitab da ve kendi hadislerinde bu ümmilikten bahs edilirken cehalet kavramına olan mesafedir. Evet o bir

ümmidir ama cahil değildir. Ümmi okuma yazma bilmeyenler için kullanılan tariftir. Cehalet ise ilimden ve her nevi müsbet malumatdan uzak olma ve her fısatda bize olmamamız için uyarıldığımız, şairin sözleri ile: 'Zifiri Karanlık' tır. Bu konuda bizzat bize Hz.Musa'nın duası öğretilmiştir: 'Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım!' (Bakara 67).

Hiz. Muhammed'in eğitimci tarafını bizlere anlatan kaynaklar yüce kitabımız, onun ashabı ve kendisidir. İlk olarak yüce kitabımıza baktığımızda, onun tedrici metoduyla terbiye edildiği ve sonunda onun ahlakının Kur'an ahlakı olduğu bildirilmiştir. 'Ve sen elbette yüce bir ahlak üzeresin' (Kalem 4) ayeti kerimede ve "Rabbim beni ne güzel terbiye edip yetiştirdi." hadisinde görülmektedir. Tedric Hz. Muhammed tarafından aldığı eğitim münasebetiyle kendisinin de tatbik ettiği, azar azar bilgileri aktarmaktır. Peygamberimizin eğitimi hiç bir şüpheye yer verilmeksizin, tam ve noksansızdır. O'nun eğitimi tüm insanlara örnektir.

Hiz. Muhammed'in eğitimdeki hedefi, iyi bir insan yetiştirmektir. Yani taklitten uzak, devamlı kendini geliştiren, doğruyu ve yanlış, zararlı ile faydalıyı ayırt etme yeteneğine malik, bilgi ve kavrama gücüne sahip, şahsiyetli ferdlere tekamül etmesidir. Hedefe varabilmek için uygun vasıta, yani moderin terimlerle araç-gereç, bilgi ve teknik gerektirmektedir.

O tüm insanların muallimi olduğundan, hayatının her anında da bu konumu bırakmamıştır. Yani hem kardeş, dost, aile reisi, devlet reisi, imam, hakim, baş komutan olarak muallimliği beraberinde yürütmüştür. Burada kendimize çıkartmamız gerekenler apaçiktir. Bilhassa şehir hayatına geçiş ve iş paylaşımın getirdiği uzmanlaşma sonucu, muallimlik kendine has bir sınıf oluşturmuştur. Uzmanlaşmak istediğimiz alanda belli bir öğretimden geçer, şahsi eğitimimizi tamamlamış farzeder, ve -ki bu çağda çok yaygın bir görüş- paslı kilitlerle kapatırız. Halbuki İslamın bu konuda ana fikri olan, beşikten mezara kadar ilim desturunu göz önünde bulundurmalıyız. Her kişi, öğretene olabilmek için ilk kendisi merhale merhale bir öğretim sürecinden geçmesi lazımdır. Hiç kimsenin her şeyi bilmesi mümkün olmadığından bilgisinin ufkunu devamlı genişletmek, o bilgileri ise yerli yerince oturtması gerekmektedir. Bunun için ise artık pozitivism taraftarı garb biliminde kabul ettiği, her bilginin özerk olarak kalmaması, tüm ilim safhalarının birbirinden fayda ve destek görmesidir. Hiz. Muhammed işte bundan 14 asır önce ümmetine bu metodu miras bırakmıştır. Büyük İslam alimlerin ilim sahalarını incelediğimizde, Hiz. Muhammed metodunu görmekteyiz. Onlar sadece bir tıp bilim uzmanı değil, insanı beden, ruh ve akli bir bütün olarak algılayan birer alim olarak karşımızdadırlar. Positivist bilim ise ispatlanmamış, denenmemiş kabul etmediği için, insanı bir bütün olarak algılamaktan mahrum olup, bir çok

psikosomatik hastalıkları mikroskop camlarında aramıştır. Yukarıdada sözünü ettiğimiz gibi artık bu konuda bir uyanış söz konusudur.

İlim insanın ne mevkisine bakar ne de geçmişine. Öğretmen-öğrenci, amir-memur, veli-evlat, günümüzün kavramlarıyla işveren-işalan veya ev hanımı, velhasıl ne olursanız olun, mensup olduğunuz dininiz yerinizde saymanızı, gelişmemenizi kabul etmiyor. Yüce yaradan ve onun elçisi bu konuda da müsamaha etmiyorlar: ‘Ya alim ol, ya öğrenen ol, ya bunları seven ol, ya dinleyen ol! Beşinci olma, helak olursun!’ diye cehaleti asla mazeret sayılmıyacağını göstermektedir.

Hz. Muhammed’in nazariyesindeki ilim genel özelliklere sahip idi. İlmin önemi bir çok hadis ve ayetlerde belirtilmiştir. Buna karşılık en büyük tehlike olarak cehalet görülmüştür. ‘Saldırgan bir düşman malı mülkü istila edip gasb edebilir. Ama cehalet, insanların inanç ve davranışlarını ele geçirir, toptan benliğini yok eder’. Kur’an’da ilim ehli insanın üstünlüğü açık bir şekilde ifade edilir: ‘De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?’ (**Zümer** 9). Bilinmeyen ise burada ki üstünlük dünyada mı, ahirette mi ; Allah katında mı yoksa insanlar arasındamı ve bilenin inancı ile olan münasebeti; inançsız mı yoksa mü’min mi. Bilinmeyen başka bir husus ise hangi ilmin hangi ilme üstün gelmesidir. Üstünlüğün nerde ve nasıl olduğunu bildirilmemesi, her türlü ilme bir teşviktir. ‘İlim (hikmet) mü’minin kaybolmuş malıdır, nerede bulursa alma hakkına sahiptir.’ ve ‘Alimin mürekkebi şehidin kanından üstündür.’ hadislerinde ilim tahsil etmeye müslümanlar cesaretlendirilmektedir. Bir yandan her türlü ilme teşvik edilirken, diğer yandan faydalı ilim kavramı öne sürülmektedir. Evet hiç bir ilmin üstünlüğü bildirilmemiştir. Lakin peygamber efendimiz dualarında faydalı ilim istemiş, faydasız ilimden Allah’a sığınmıştır. Burda ki faydalı ilim anlayışı müslümanların ve tüm insanların yararına olan ilimler olmasına rağmen, neyin nasıl fayda verebileceğini kestirmek zor, hatta imkansızdır. Faydasız ilmin bir tarifi onun ‘Allah yolunda harcanmayan hazine gibi’ olmasıdır. Bundan ise anladığımız, bilgenin elde ettiği ilmi kendisine yarar sağlamamasıdır. Bundan şu sonuç doğar: her konuda ilim müspettir, ama şahıslarda fayda dereceleri farklıdır.

İslamın doğuş çağında, İslama müşahhas olan ilim tarifi: ilim Haktan başka kimsenin hakimiyeti altına girmemesidir. Ataerkil, kadını bir insan olarak bile görmeyen bir topluma ‘İlim öğrenmek, kadın ve erkek her müslümana farzdır’ sözleri ile bilhassa ümmetine kız çocuklarının eğitimden mahrum bırakılmasının onun sünnetine uymayacağını bildirmiştir. Bu konuda Hz. Aişe validemiz en güzel örnektir. Bugüne intikal eden bir çok Hadis-i Şerif de ondan günümüze nakledilmiştir. Orta çağ Avrupasında yaygın olan, ilim sahiplerinin sadece belli kesime ait (skolastik) olması, İslam dünyasında hiç bir zaman geçerli olmamıştır. ‘İlim

öğreniniz ve onu insanlara öğretiniz...' ve 'Sadakanın en üstünü ilim öğrenmek ve onu öğretmektir' Hadisleride bunu göstermektedir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Hz. Muhammed insanları sınıflara ayırmış, ya ilim etrafına buluşup kurtuluşa erileceğinin, ya da ilimsiz kalanlarının helak olacağını bildirmiştir. İlim ve İlim adamının önemi üzerinde o kadar durmuştur ki, İslam nazarında muallim yetiştirmek ilahi bir emir olup her türlü ihtiyaçtan önce gelir. İlmin ayakta durması ilim ehline bağlıdır. Hadis-i Şerif de bu açık bir şekilde bildirilmiştir: 'Şüphesiz Allah ilmi insanlardan bir anda çekip alıvermez. Lakin ilmi, alimleri almak suretiyle alır. Nihayet hiç bir alim bırakmadığı vakit, insanlar bir takım cahilleri baş edinirler. Onlara sual sorulur, ilimsiz fetva verirler; bu suretle hem saparlar, hem sapıtırlar.'

'Alimler ümmetinin güvenilir ve rehber kişileridir. Alimle abid arasında yetmiş derece fark vardır. Onlar bozulduklarında insanlar kötülüğe meylederler'. Ama 'ümmetimden iki sınıf iyi olursa, (bütün) ümmet iyi olur. Bu alimler ve sultanlardır.' hadislerinde müslümanlara kimlere rağbet gösterilmesi ....gerektiğini ve yine kendi saadetleri için bu iki sınıf insanın bozulmamasına dikkat etmemiz buyruluyor.

İslamın çağdaş eğitim metodunda daima ferdi farklılıklar nazari dikkate alınmıştır. Bugün üzerinde durulan en çok eğitim prensiplerindendir. Batılı eğitimciler bu gerçeği çok geç kavramışlar. İslam eğitimcileri ise, bu tabii özelliğin daima farkında olmuşlardır. Çünkü Kur'an ve Sünnet daima eğiticiyi öğrencilerin farklı kaabiliyet ve yeteneklerine göre öğretmeye uyarmıştır. Böylece ferdin seviyesine göre uygun düşen konular seçilir ve zorlamadan, baskıya uygulamadan yöneltilir. Batılı eğitimciler Kur'an ve peygamberimizden 9 asır sonra ferdi farklılığı, Comenius (1592) sayesinde, eğitim müfredatlarına almışlardır. Comenius 'Her şeyi herkese öğretmeme- prensibi', peygamber efendimizin 'İnsanlara akıl seviyelerine göre konuşmakla emrolunduk' sözleri ile ifade bulmaktadır. O insanlara akıllarının alabilecekleri ölçüde hitab ederdi. Çünkü dinleyenlerin aklının ermediği konuşmalar, yanlış anlamalara sebep olabilirdi. Hitab edilenin seviyesi bilinmesi problem çözümünde yardımcı olurdu.

Bir gün peygamberimize beyaz tenli bir adam geldi, ve siyah bir çocuk doğuran karısından şüphelendiğini ve bunun için fetva istedi. Aralarındaki konuşma şöyle gerçekleşti:

'Ey Allahın Resulu! Karım siyah bir oğlan doğurdu. Ben bunu kabul etmedim' – 'Senin develerin varmı?! – 'Evet var.' – 'Peki renkleri nedir?' – 'Kırmızıdır' – 'İçlerinde boz renkli olan var mı?' – 'Evet, ya Resulallah' – 'Ya bu nereden geldi?' – 'Belki damar çeker' – ' Bunun da belki damar çekmiştir' diyerek adamın seviyesine göre, konuyu onun anlayabileceği bir şekilde izah etmişlerdir.

Hız. Muhammed -Allah'dan başka- her türlü sevginin üstüne muhabbet beslenmesi gereken kişidir. Onun eğitimdeki sırrını Ashabı tarafından sevilmesinde aramak gerek. Sevgi peygamber efendimizin eğitimindeki temel esaslarındandır. 'Allah'tan gelen bir merhamet sayesinde çevresindekilere karşı yumuşak huylu kişi' (Al-İmran 159) olarak tanınırdı. Hayatı boyunca çirkin konuşmamış, İnsanlar arasında ayırım gözetmemiş, herkese karşı ihsanda bulunmuştur. O bir eğitimci olarak adaletli davranıp iyi muamele etmiştir. Kardeşliği yaymış tevazu göstermiştir. Tüm hal ve hareketleri onun üstün ahlakındandır. O güzel ahlak üzere terbiye edilirken ümmetinde ahlaki bir eğitimden geçirmiştir. Ahlaki eğitime çok önem vermiştir. Bu Ahlaki Eğitim sistemlerine yakinen bakıldığında zaman O'nun ahlak eğitimi nefsi kontrol, kızmama ve sorumluluk hissini gelişmesini temel almaktadır. Nefs insanda öfke ve şehvet kuvvetini toplayan manada kullanılır. Öfke (Gadab) dışarıdan gelecek tehlikeleri önlemek için insanlara Allah tarafından ihsan edilmiş bir kuvvettir. Nefs İnsanın hakikati ve kendisidir. Akıl ve hikmetin tedbiri ile yerinde yumuşaklık, şiddet gerekli olan yerde ise şiddet göstermek övülmüştür. İfrata vardırımadan edebi yok etmeden gadab fitridir. Ama gadaba uyup, kızgınlık anında insafsızlık ise zulümdür. Çünkü edep kaybolunca insanın işlemeyeceği bir suç kalmaz. Böylece akılsız gadab bütün şerlerin kaynağıdır. Kızgınlığa uyulmaması gerektiğini hadislerinde görebilmekteyiz: 'Pehlivan, kızgınlık anında nefesine hakim olan kimsedir'. Hız. Muhammed'in ahlaki eğitim sistemi hem ferdi, hem de ictimai sorumluluk getirmektedir. Bu sorumluluklar, ferdi farklılıkları dikkate alınarak yüklenir. Herkes bu ölçü içinde yaptıklarından sorumlu tutulur, çünkü insan başı boş yaratılmamıştır. Ferd aldığı eğitim sonucu sorumluluğunu, herhangi birisinin teşvik veya kontrolüne gerek kalmadan kavramış ve bu doğrultuda hareket etmiştir. Hiç kimse bilgisizliğini mazeret gösteremez: 'Hepiniz çobansınız, idare ettiklerinizden sorumlusunuz!' ....

Nefsi kontrol, kızmadan meselelerin çözümü ve ferdi sorumluluk nasıl gerçekleşecektir? Hız. Muhammed'in eğitimi buna tek bir cevap verir: 'İlim sahibi olmak'. Bilgisizlik çok kere kızgınlığa yol açar. Bilen insan ise yersiz kızmaz, zulmetmez ve acele karar vermez. İlim insanı başta aşağılık kompleksinden kurtarır her şeye hakim bir tavırla bakmayı sağlar. Problemler kızmadan ve büyütülmeden çözülür.

Onun ahlaki eğitim sisteminin sadece fikriyatta değil, pratikte ki ıspatı, kısa bir zaman içinde nizam tanımaz, idare kabul etmez, ahlaki çöküntü içinde olan cahiliye toplumun Ali-İmran suresinde buyrulan 'İyilikleri emreden, kötülüklerden nehyeden hayırlı bir ümmet' haline gelmesinde görebiliriz. 'O ashabını Kur'an'la eğitti. 'Kur'an'ı öğrenen ve öğreten kişi, en hayırlı kişidir' dedi. Bu insanlık tarihinde bir ilktir ve onun mucizesidir. Evet bir mucize ama mümkün olabilen bir mucize. O zamana kadar görülmemiş bu eğitim sistemini biz

müslümanlara miras bırakmıştır. Bugün okul, camii, ev ve tüm müesseselerde, çocuk olmadıkları için eğitimden muaf sanılan yetişkin insanlar ile beraber olanlar, insanın aslında iyiye yönük ne kadar değişken olabileceğini bizzat bu misalde görebileceklerdir.

Güzel ahlak eğitiminde bir çok metodlar uygulanmıştır. Farz, sünnet, vacip ve nafile diye ayırdığımız ibadetlerin gayesi insanda güzel ahlakın oluşturulmasıdır. Kur'an'da bu konu bir çok yerinde geçmektedir. Nitekim Ankebut süresinde namazın faydalarından birisinin kötülüklerden alıkoyması vurgulanmıştır. Zekat başkalarına yardım etmeyi ve dertlerine ortak olmayı öğretir. Oruç nefsi terbiyede uygulanan en iyi methodur, aynı zamanda takvayı öğretmektedir. Takva İslam istilahında her çeşit iyiliklere sevkeden kalbi keyfiyetin adıdır. Kur'an'ı Kerim de belirtildiği gibi takva imanın ilk neticesidir. Cömertlik, doğruluk, ahde vefa, sabır ve sebat gibi güzel sıfatları doğurur güzel ahlaka götürür.

Hz. Muhamed Ashabını Kur'anla eğitti. Çünkü Kur'an en başta öğretilmesi gereken bilgileri ihtiva eder. İlk emrin 'Oku!' oluşu, İslami eğitim metodunun ana unsurudur. Sadece Kur'an'a tutunulduğu takdirde, Allah'a ulaştıran iptir. 'Size, kendisine sarıldığımız müddetçe asla sapıtmayacağınız iki şey bıraktım, bunlar Allah'ın Kitabı ve benim Sünnetimdir' diyerek hedefi açık bir şekilde göstermektedir. Kur'an, muhteva itibarıyla eğitim açısından Mekke ve Medine devrinde değişik İslam eğitimi derslerine yer verir. Medine'deki dersler daha çok sosyal konular ihtiva eder. Mekke'de inen ayetlerin tamamı ise akide ile ilgilidir. Bu akide dersleri malumunuz olduğu gibi Allah'ı tanımak, ahireti tanımak, peygamberlerin kıssaları, cahiliyye akaidi ve İmana davet derslerinden oluşan, İslam eğitim dersleridir.

Tekrarlarsak İslam eğitiminin hedefi iyi insan yetiştirmek ve kaynağı Kur'an-ı Kerim, muhtevası ise bir Ahlak çerçevesi içindedir. Bu önümüze serilen Eğitim sistemini uygulayabilmek için belirli bir didaktiğe ihtiyaç vardır. Didaktik, eğitim muhtevasını aktarılacak için kullanılan metodların tümüdür. Hz. Muhammed'in didaktiğini incelersek, bilhassa bugün birçok pedagoji uzmanların tavsiye ettiği bir metodlar karmasıdır. Bu metodlar temsil, tartışma, tedric, kıssa, örnek, yaşama, terğib ve terhib, soru-cevap ve takrirdir.